

Een conferentie: De Hongaarse Radenrepubliek van 1919

André Mommen

Op iedere straatboek in Boedapest staat wel het standbeeld van een nationale held. Liefst met getrokken sabel. Firma's die beveiliging aanbieden, laten de helmen en gasmaskers graag zien. Op de vele nationale feestdagen paradeert conservatief rechts vrolijk in historische uniformen door de straten. Want hier is het huzaarenstukje nog populair volksvermaak. De zo gekwelde Hongaarse natie houdt immers van wapengekletter. Maar de Radenrepubliek van 1919 herdenken kan nog altijd niet in het volle licht van de schijnwerpers.

De Radenrepubliek duurde maar 133 dagen en liep op een bloedige nederlaag uit. Die herdenken is vandaag in Hongarije nog altijd niet politiek correct. En als het al gebeurt, dan moet dat nog het liefste in een achterafzaaltje van het Kossuth Centrum in Boedapest. Tijdens de Hongaarse Radenrepubliek was de arbeidersklasse *direct* aan de macht. Maar in welke mate is zo een radendemocratie ook vandaag nog als politiek concept relevant? Dat was de vraag die voor de gelegenheid aan een aantal historici was voorgelegd. Het antwoord werd door de uitgenodigde sprekers niet *direct* geleverd. Maar in de discussies kwamen toch zin en onzin ervan naar boven.

Weinig jonge historici houden zich vandaag in Hongarije overigens nog bezig met de geschiedenis van socialisme en communisme als politiek "erfgoed". Dat verleden is immers té belast om populair te zijn. Vooral oudere historici, zoals Mária Ormos, Tibor Hajdu en Attila Pók, kregen daarom de ruimte om de plaats en de betekenis van de Radenrepubliek in het toenmalige Europa toe te lichten. De nationale revoluties in Centraal-Europa werden volgens het nationaliteitsbeginsel van Amerikaanse President Woodrow Wilson

internationaal geregisseerd en door de Franse diplomatie begeleid. Waarbij Hongarije, dat als verliezende mogendheid uit de oorlog kwam, uiteindelijk bij het Verdrag van Trianon in 1920 een kleiner territorium kreeg toegewezen dan waar het omwille van allerlei historische en etnische redenen dacht aanspraak op te mogen maken. "Trianon" heeft daarna, volgens Attila Pók, de Hongaarse samenleving met veel nostalgie en treurnis verziekt. Omdat sociale revoluties en nationale bevrijdingsoorlogen in Centraal-Europa tot één geheel waren samengesmolten, was het aanvankelijk onduidelijk welke krachten het zouden halen. De nationale bevrijdingsstrijd hulde zich immers ook graag in een sociaal jasje. De socialistische retoriek (zie Polen) werd echter al snel door zuiver nationalistische motieven verdrongen. In Duitsland werd de sociale revolutie door de SPD van Friedrich Ebert zelf de nek omgedraaid in de hoop zo een democratische republiek te kunnen vestigen. Tot in 1933 het nationaal-socialisme hier korte metten mee maakte.

Had de Russische Revolutie soms niet de "utopie" gerealiseerd waarover Jenő Varga al in december 1918 in het vrijdenkers-tijdschrift *Szabadgondolat* had bericht? Dus nog ruim voordat in maart 1919 de Hongaarse Radenrepubliek van start ging. Varga meende toen dat een dergelijke revolutie alleen kon slagen indien de arbeidersklasse met de intellectuelen een verbond zou aangaan. Gareth Dale (Londen) verwees in dit verband naar de geschriften van Karl Polányi die toen eveneens voor een dergelijke alliantie had gepleit. Maar dan met de kanttekening dat proletariaat en middenklasse hun eigen politieke partijen moesten behouden. In principe kwam dat dus neer op het in stand houden van het parlementarisme.

.....
Op 1 Mei 1919
werden de standbeelden van
de historische helden in Boedapest
beprepareerd en voorzien van gipsen
afbeeldingen van
Lenin, Marx en Engels.

Daarmee was nog niet alles gezegd. Omdat de boeren (60 procent van de actieve bevolking) in deze alliantie ontbraken, was de Hongaarse Radenrepubliek, aldus André Mommen, al snel ten dode opgeschreven. De boeren wilden immers de grote landerijen onder elkaar verdeelen, wat door socialisten en communisten werd afgewezen. Zij wilden een moderne landbouw organiseren die voor de voedselvoorziening van de steden kon instaan. Ze wilden daarbij de grote landerijen tot staatsboerderijen omvormen. Wat niet strookte met de landhonger van de arme boeren en landarbeiders. De agrarische massa besloot daarom de voedselverkoop aan de steden te staken. Daarbij kwam nog dat de meeste fabrieken inmiddels bij gebrek aan kolen en grondstoffen waren stilgevallen, waardoor ook het aanbod van consumptiegoederen in de winkels wegviel. De regering kreeg uiteraard de schuld van dat alles.

De Radenrepubliek had in een vlag van verstandsverbijstering zowat alle economische activiteiten "genationaliseerd". Tot de barbiers en de schoorsteenvegers aan toe. Waar kwam nu die nationaliseringsdrift vandaan? De druk kwam vooral vanuit de arbeidersbasis. Vakbonden en arbeiders hoopten immers via nationalisaties de grotendeels stilgevallen bedrijven met staatsubsidies overeind te houden. Werkloosheidsuitkeringen werden voorts te gul

verstrekt. Sommige uitkeringen waren soms hoger dan hetgeen in andere sectoren kon worden verdiend (werkloze steenkappers in de groeven weigerden bijvoorbeeld daarom in de steenkolenmijnen te gaan werken). Waardoor de arbeidsmarkt niet meer functioneerde. Een nationale dienst voor arbeidsvoorziening ontbrak. Het stukloon was door de raden in de fabrieken uiteraard afgeschaft, met als gevolg een snelle daling van de productiviteit. Wegens gebrek aan grondstoffen of onderdelen deed men in de meeste fabrieken het liefste langzaam aan. De radendemocratie had ook een pervers effect op de productiviteit. Vakbondsmilitanten vluchtten graag in bureaucratische functies. Vergaderen onder arbeidstijd werd een hobby. Kortom, het systeem van "oorlogscommunisme" onder het regime van de arbeidersraden droeg al snel bij tot de snelle economische ineenstorting.

Lenin, die zich zorgen maakte over de ontwikkelingen in Hongarije, wist dat de spanningen tussen de socialisten en communisten in de regering aanhielden en dat dit wel eens fataal kon aflopen. Tamás Krausz meende in zijn lezing echter dat de alliantie tussen Hongaarse communisten en socialisten voor Lenin geen onoverkomelijk probleem hoefde te vormen. In 1920 had Lenin zelfs voor een dergelijke alliantie in Europa gepleit als een noodzakelijke voorwaarde voor het overleven van de Sovjetmacht in Rusland. De grote utopie van de Radenrepubliek betrof echter het karakter van het arbeiderszelfbestuur, niet de alliantie tussen socialisten en communisten. Dat betekende dat de directe producenten niet alleen de controle over het productieproces en de producten hadden gevestigd, maar ook hierdoor de uitbuiting hadden opgeheven. Volgens filosoof Gáspár Miklos Tamás werden de genationaliseerde bedrijven door arbeidersraden bestuurd, waardoor de feitelijke economische en politieke macht direct door de producenten werd uitgeoefend. Daardoor werd ook de vervreemding opgeheven. Met dank overigens aan Anton Pannekoek. Hoewel deze laatste toen nog in Hongarije een nobele onbekende was. Dat laatste mocht overigens blijken uit de lezing van János Kende over dit onderwerp.

In de grenslanden van Hongarije ondergingen de revoluties van 1919 ongeveer dezelfde evolutie. Oekraïne had zich van Rusland losgerukt en, gesteund door lokale marxisten, ging het land over tot zelfbestuur. Volgens Chris Ford (Londen) gebeurde dat ook geheel in de lijn van Lenins theorie over het zelfbeschikkingsrecht der naties. Joden zouden toen aan de zijde van de nationalistes in de nationale bevrijdingsstrijd hebben meegevochten. In welke mate die nationale bevrijdingsstrijd

© ANDRÉ MOMMEN

dan ook naadloos bij de strijd voor het socialisme aansloot, bleef in dit verhaal echter hoogst onduidelijk, ook al zei Ford over voldoende archiefmateriaal te beschikken om zijn stelling te onderbouwen.

Boldizsár Vörös liet in zijn overzicht van de toen opgericht monumenten en standbeelden in Boedapest zien welke revolutionaire thema's tijdens de Radenrepubliek populair waren. Op 1 Mei 1919 werden de standbeelden van de historische helden in Boedapest bepleisterd en voorzien van gipsen afbeeldingen van Lenin, Marx en Engels. Na afloop van het feest werd dat pleisterwerk natuurlijk netjes verwijderd. Een gelijkaardig gebruik van revolutionaire symboliek kende men, aldus Ludmila Bulavka (Moskou), al in Rusland toen de eerste verjaardag van de revolutie in 1918 werd gevierd. Ook hier pakte men met stichtend materiaal uit. Brachten Vladimir Majakovski en de agitpropkunst niet de revolutionaire boodschap tot in

de verste uithoeken van het onmetelijke land? Maar was dat ook de "kunst van de revolutie" die ze brachten? Konden kunst en revolutie wel samengaan? En als ze al samengingen, dan bleef de vraag overeind of die "revolutionaire kunst" als zuiver bovenbouwverschijnsel ook zo maar spontaan uit de revolutionaire verhoudingen was geboren. De meeste stijlfiguren, zoals het symbolisme, kwamen immers uit Parijs. Kunstenaar en regime ontmoeten elkaar ergens, kan men denken. In het slechtste geval gebeurt dat dan in de Partij. Waardoor dan noodzakelijk weer partijdige kunst ontstaat, waarvan men de kwaliteit wel in twijfel kan trekken. De naam van Andrej Zjdanov viel tijdens dit debat gelukkig niet, maar zijn spook waarde niettemin door de zaal.

Iedereen was er intussen stilletjes van overtuigd dat de gebruikswaarde van de Hongaarse Radenrepubliek vandaag zeer gering is. Ook al omdat – ondanks alle internationalistische retoriek – de Hongaarse Radenrepubliek van 1919 haar concrete betekenis vooral aan de toenmalige Europese context had ontleend. Waardoor ook de verdediging van de eigen landsgrenzen tegen oprukkende Roemeense interventietroepen voor de revolutionaire machthebbers in Boedapest een kwestie van levensbelang was geworden. Alleen het Rode Leger had toen de kansen doen keren, maar dat was op dat moment militair onhaalbaar geweest. De Europese arbeidersklasse liet het, ondanks een internationale oproep, eveneens afweten. De Radenrepubliek leed hierdoor eind juli 1919 een beslissende militaire nederlaag tegen de Roemeense interventietroepen. Daarmee faalde ze ook in haar missie om de Hongaarse natie te bevrijden én om het socialisme stevig in de regio te vestigen. De Radenrepubliek is hierdoor de geschiedenis ingegaan als die van de gemiste kans.